

การศึกษาวิธีการออกแบบ ผลิต และการพัฒนาศิลปะเครื่องประดับทองโบราณเมืองอุบล ด้วยกระบวนการการวิจัยแบบมีส่วนร่วม

The Study of Procedures for Designing, Producing and Developing Ubon's Ancient Gold Jewelry through the Participatory Action Research Process เจตน์ เหล่าวีระกุล¹

¹ นักศึกษาปริญญาโท
คณะศิลปประยุกต์และ
การออกแบบ
มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี
Email: 2e.like.j@gmail.com

บทคัดย่อ

การศึกษาวิธีการออกแบบ ผลิต และการพัฒนาเครื่องประดับทองโบราณเมืองอุบล ด้วยกระบวนการการวิจัยแบบมีส่วนร่วมนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ศึกษาประวัติความเป็นมาของ ศิลปะงานทองโบราณจากอดีตจนถึงปัจจุบัน (2) ออกแบบ ผลิต และพัฒนาเครื่องประดับทอง โบราณเมืองอุบลฯ (3) เผยแพร่ศิลปะงานทองโบราณในจังหวัดอุบลราชธานี โดยมีช่างทองเป็น กลุ่มกลุ่มเป้าหมายในการศึกษานี้

งานวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพร่วมกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดย ได้ทำการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง และเก็บข้อมูลจากภาคสนามโดยวิธีการสัมภาษณ์เจาะลึก สทนากลุ่ม แบบสอบถาม จัดเวที บันทึบทบทวน จดบันทึก ถ่ายภาพ และนำเสนอผลแบบพรรณนา วิเคราะห์

ผลจากการศึกษาพบว่า งานทองเมืองอุบลมีมาตั้งแต่สมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์จนถึงปัจจุบัน โดยมีการผสมผสานศิลปะงานทองโบราณของไทยกับเขมรเข้าด้วยกัน และในการพัฒนาภูมิปัญญา งานทองโบราณเมืองอุบลสู่รูปแบบงานทองร่วมสมัยทำให้ได้งานทองรูปพรรณร่วมสมัย 2 กลุ่ม คือ กลุ่มงานทองริมแม่น้ำมูล และกลุ่มงานทองลายโบราณ

ผลจากการศึกษานี้ ได้นำมาสู่การพัฒนาศิลปะเครื่องประดับทองโบราณเมืองอุบล และได้ทำตัวอย่างงานทองโบราณเมืองอุบลขึ้นเผยแพร่ในช่องทางต่างๆ ได้แก่ การเผยแพร่ทางเคเบิลทีวี การจัดเวทีเสวนา และการจัดนิทรรศการเผยแพร่ผลงาน รวมถึงการติดตามประเมินความ พึงพอใจและทัศนคติในด้านต่างๆของประชากรที่มีต่อศิลปะงานทองโบราณเมืองอุบล ซึ่งได้รับการตอบรับเป็นอย่างดี

Abstract

The purposes of this research are (1) to study the history of ancient goldwork from the past to the present (2) to develop Ubon's ancient goldwork into an contemporary one, and (3) to publicize the ancient goldwork of Ubon Ratchathani. The samples of this study are goldsmiths.

This qualitative participatory action research has been conducted through the study of related literature and fieldwork, using in-depth interviews, focus groups, questionnaires, forum, tape-recording, note-taking, photographing and descriptive analysis presentation.

It was found that Ubon's goldwork had been firstly, developed in the early Rattanakosin era. It was the combination of Thai and Khmer arts of ancient goldwork. Through the development of contemporary goldwork from ancient goldworking wisdom, two kinds of contemporary gold jewelry were developed: goldwork near the Mun River and ancient-pattern goldwork.

The results of the study led to the improvement of Ubon's ancient gold jewelry. Some examples of Ubon's ancient goldwork were also publicized via cable TV, a forum and an exhibition. Moreover, a follow-up survey was carried out on people's satisfaction and attitudes towards Ubon's ancient goldwork. The results were positive.

ศัพท์สำคัญ: เครื่องประดับทองโบราณเมืองอุบล, ช่างทองโบราณเมืองอุบล

Keywords: Ubon Ratchathani's Ancient Gold Jewelry, Ubon Ratchathani's Ancient GoldSmiths

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

จังหวัดอุบลราชธานีได้ขึ้นชื่อว่าเป็นดินแดนแห่งนักปราชญ์ มีศิลปวัฒนธรรมและหัตถศิลป์ที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว อันแสดงถึงวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชน ซึ่งหนึ่งในงานหัตถศิลป์ที่โดดเด่นคือ งานทองโบราณเมืองอุบลฯ ที่สืบทอดมาจากรบรรพบุรุษจากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง งานทองเหล่านี้นับเป็นงานฝีมือชั้นเลิศ ดังจะเห็นได้จาก ลวดลายอันละเอียดวิจิตรอ่อนช้อยผนวกกับฝีมือชั้นเลิศของช่าง ทำให้ชิ้นงานทองเหล่านี้มีเอกลักษณ์และ อัตลักษณ์เฉพาะตัวของท้องถิ่น จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของจังหวัดอุบลราชธานีทำให้ทราบว่าตั้งแต่สมัยท้าวพระยาพญาพิชัยสงคราม ผู้ปกครองเมืองอุบลราชธานีคนแรก ช่างทองในสมัยนั้นเป็นช่างที่ถูกส่งมาประจำการจากวังหลวงสมัยสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช มีหน้าที่ในการผลิตชิ้นงานเพื่อใช้เป็นเครื่องยศ เครื่องประดับ ต่อมาได้มีการพัฒนาให้ผลิตเป็นเครื่องใช้ไม่ว่าสอยที่ใช้ในพิธีกรรม เช่น กระโถน กระบี่ เป็นต้น (บำเพ็ญ ณ อุบล. 2551) ช่างทองเหล่านี้ได้ผลิตชิ้นงานต่างๆ ที่แสดงความงดงามอ่อนช้อยประณีต ผนวกกับประโยชน์การใช้สอยของชิ้นงาน ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงคุณค่าทางจิตใจ ที่ทำให้เกิดสุนทรียะรส สร้างความสุขและความภาคภูมิใจเมื่อได้สัมผัสหรือพบเห็นมาจนถึงปัจจุบัน

ทองโบราณจังหวัดอุบลราชธานีที่มีชื่อเสียงนั้นเป็นลักษณะของงานทองฝังเพชรชีก นอกจากเป็นที่นิยมใช้กันในจังหวัด

แล้ว คนทั่วไปก็นิยมชมชอบเครื่องประดับแบบนี้ด้วยเช่นกัน อีกทั้งรูปแบบของไทยและฝรั่งที่มีรูปทรงเป็นรูปสัตว์ เช่น ผีเสื้อ ปู (นฤมล ไทตระไวศยะ, 2539: 289) อย่างไรก็ตามนักวิชาการยังไม่สามารถหาหลักฐานเกี่ยวกับต้นกำเนิดของงานทองฝังเพชรชีกว่ามีมาตั้งแต่ พ.ศ.ใด แต่ได้มีการประมาณการว่าน่าจะเริ่มต้นการทำงานทองฝังเพชรชีกในประเทศไทยมาตั้งแต่ตอนปลายสมัยกรุงศรีอยุธยา และเผยแพร่เข้ามาสู่เมืองอุบลฯ ในช่วงต่อมา ซึ่งสอดคล้องกับหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของจังหวัดอุบลราชธานีในสมัยการปกครองเมืองของท้าวพระยาพญาพิชัยสงครามในข้างต้น จากการสนับสนุนของเจ้าขุนมูลนายในสมัยนั้น ทำให้งานทองโบราณเมืองอุบลฯ เริ่มความเฟื่องฟู และได้รับความนิยมเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากมีการพัฒนารูปแบบและลวดลายที่สวยงามหลากหลายมากยิ่งขึ้น ต่อมาได้มีอิทธิพลต่อความนิยม การสวมใส่เป็นเครื่องประดับในงานและพระราชพิธีสำคัญต่างๆ ในหมู่สังคมชั้นสูงของคนในจังหวัดอุบลราชธานี จากการสำรวจเบื้องต้นพบว่า มีหลักฐานทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับงานทองจังหวัดอุบลราชธานีที่แสดงออกถึงทักษะความสามารถในเชิงช่างชั้นสูงที่ถูกสร้างสรรค์ออกมาให้เห็นจากความสวยงามของลวดลายอันละเอียดอ่อน ประณีต ที่ปรากฏบนชิ้นงาน อันเป็นตัวบ่งชี้ คุณค่าและความมีอารยธรรมของจังหวัดอุบลราชธานีนั่นเอง

จากการลงพื้นที่ศึกษาข้อมูลพบว่า ความเฟื่องฟูของงานทองเมืองอุบลฯ กำลังลดลงอย่างน่าวิตกเนื่องจากการเปลี่ยนแปลง

ทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ทำให้การสวมใส่ทองโบราณ ถูกลดความสำคัญลงไปตามลำดับ กลุ่มผู้ประกอบการร้านทองไม่สามารถจำหน่ายงานทองได้มากเหมือนในอดีต ส่งผลให้มีการจ้างงานช่างทองโบราณลดลง ช่างทองส่วนใหญ่หันไปประกอบอาชีพอื่นทดแทน นอกจากนี้ประเด็นสำคัญของปัญหาในข้างต้นคือ ภูมิปัญญาการทำงานทองของช่างทองโบราณเมืองอุบลฯ กำลังจะถูกลบเลือนและสูญหายไปไม่ช้า เนื่องจากไม่มีการสืบทอด ภูมิปัญญา จึงเป็นที่น่าห่วงว่าภูมิปัญญาที่ทรงคุณค่านี้จักขาดการสืบทอด จนอาจจะกลายเป็นปัจจัยให้สูญหายไป ก่อนที่สังคมจะตระหนักถึงคุณค่างานทองโบราณในท้องถิ่น

จากการพูดคุยกับผู้รู้ภูมิปัญญางานทองโบราณในท้องถิ่น มีความคิดเห็นว่าการมีการศึกษาถึงแนวทางที่จะฟื้นฟูและสืบสาน ภูมิปัญญางานทองแบบโบราณในท้องถิ่นให้คงอยู่ต่อไป ด้วยความร่วมมือจากกลุ่มผู้ประกอบการร้านทอง กลุ่มช่างทำทองแบบโบราณ กลุ่มผู้นักงานทองโบราณ กลุ่มเจ้าหน้าที่เข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และพัฒนางานทองแบบโบราณร่วมสมัย พร้อมทั้งฟื้นฟูเศรษฐกิจให้กับผู้ประกอบการร้านทอง และช่างทำทองแบบโบราณ ซึ่งจะเป็นการฟื้นฟูความรุ่งเรืองของงานทองแบบโบราณเมืองอุบลฯ สืบต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

2.1 เพื่อศึกษาประวัติ ความเป็นมาของศิลปะงานทองโบราณ จากอดีตจนถึงปัจจุบัน

2.2 เพื่อออกแบบ ผลิต และพัฒนาเครื่องประดับทองโบราณเมืองอุบลฯ

2.3 เพื่อเผยแพร่ศิลปะงานทองโบราณในจังหวัดอุบลราชธานี ให้เป็นที่รู้จักกันอย่างกว้าง

3. วิธีการดำเนินการศึกษาวิจัย

3.1 ผู้วิจัยศึกษารวบรวมข้อมูล ในการลงพื้นที่เพื่อสืบหาข้อมูลร่วมกับกลุ่มช่างทำทอง ผู้ประกอบการร้านทอง ราชัญเมืองอุบลและบุคคลทั่วไปที่สนใจในเรื่องงานทองโบราณ

3.2 ดำเนินการแผนการทำงานวิจัยโครงการ เพื่อมาเตรียมความพร้อมทีมวิจัย นักวิจัยหลักและหัวหน้าโครงการเพื่อร่วมกำหนดกรอบแนวคิด กำหนดการสร้างเครื่องมือวิจัย แนวทางจัดเก็บข้อมูล

3.3 ประชุมชี้แจงโครงการวิจัยแก่กลุ่มช่างทอง แลกเปลี่ยนความคิดเห็น ข้อมูลงานทอง และบอกเล่าถึงปัญหางานทองโบราณจังหวัดอุบลฯเพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหา

3.4 ทำแผนประชาสัมพันธ์ ออกสื่อโทรทัศน์เพื่อประกาศและ สืบหาข้อมูลงานทองโบราณที่สูญหายไป

3.5 ศึกษาหาข้อมูลก่อนลงพื้นที่เป้าหมายในจังหวัดอุบลราชธานี และในพระบรมมหาราชวังเพื่อมาศึกษาเปรียบเทียบกับงานทองโบราณ ในจังหวัดอุบลราชธานีด้วยการพูดคุยกับผู้เชี่ยวชาญเรื่องภูมิปัญญางานทองโบราณเพื่อสนับสนุนการทำวิจัย

3.6 อบรมศึกษางานเครื่องประดับรูปแบบใหม่ๆ เพื่อช่วยในการพัฒนาการออกแบบงานทองโบราณ ให้มีรูปแบบร่วมสมัย และแสดงให้เห็นถึงอัตลักษณ์และเอกลักษณ์ของงานทองโบราณเมืองอุบลราชธานี

3.7 ประชุมคืนข้อมูล จากการลงพื้นที่พร้อมกับตรวจสอบความถูกต้อง ของข้อมูลก่อนเปิดเวทีเสวนา

3.8 เปิดเวทีเสวนาค้นข้อมูลงานทองโบราณ ให้แก่ช่างทองฯ และบุคคลทั่วไปที่สนใจงานทองโบราณเมืองอุบลราชธานี

3.9 การออกแบบและพัฒนาตลาดงานทองโบราณ ร่วมกับการสำรวจความพึงพอใจของผู้บริโภค

3.10 การขึ้นรูปโลหะรูปพรรณแบบจำลองโดยนักวิจัย และทีมช่างทอง

3.11 จัดเวทีการเผยแพร่ความรู้ในหัวข้อที่วิจัย โดยจัดเป็นนิทรรศการ เพื่อการเผยแพร่ผลการวิจัยต่อ สาธารณชน

3.12 ประเมินผลการดำเนินโครงการทั้งหมด พร้อมทั้งเขียนรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

4. ผลการศึกษาวิจัย

จากการศึกษา ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอนการวิจัยที่กำหนด สามารถสรุปผลได้ ดังนี้

4.1 ประวัติความเป็นมาของศิลปะงานทองโบราณ จากอดีตจนถึงปัจจุบัน

ทีมวิจัยได้ทำการลงพื้นที่ในการศึกษาข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกและการศึกษาเอกสารที่แสดงข้อมูลทางประวัติศาสตร์ย้อนหลังพบว่า ในระยะแรกมีการเริ่มต้นทำงานทองในจังหวัดอุบลราชธานีตั้งแต่สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ พ.ศ. 2411 - พ.ศ. 2453 มีการนำช่างติดตามมาจากราชอาณาจักรหลวงคือนายลุน ส่งศรี ได้ถูกแต่งตั้งเป็น ท้าว วรสาร (ลุน) ส่งศรี เป็นข้าราชการฝ่ายช่างหลวง โดยมีการผลิตชิ้นงานเครื่องทรงและเครื่องราช ใช้ในพิธีกรรมต่างๆ ของเจ้าขุนมูลนาย ต่อมาได้มีการถ่ายทอดความรู้การทำทองสู่รุ่นลูก คือนายโพธิ์ ส่งศรี จากหลักฐานมิได้ถ่ายทอดต่อ จึงทำให้สูญหายไป ระยะต่อมา พ.ศ.2500 นายไพฑูรย์ โทตระ

ไวยะ ท่านเป็นพ่อค้าทองรูปพรรณ ท่านได้ชักชวน นายคำนึ่ง ยังมีชัย มาทำงานทองที่นายคำนึ่งซึ่งสืบเชื้อสายการทำทองมาจาก นายประสาร สารพระ ผู้เป็นลุง ซึ่งเป็นช่างทองหลวงสายเขมร จึงได้มีการผสมผสานศิลปะงานทองโบราณของไทยกับศิลปะงานทองเขมรได้อย่างลงตัว

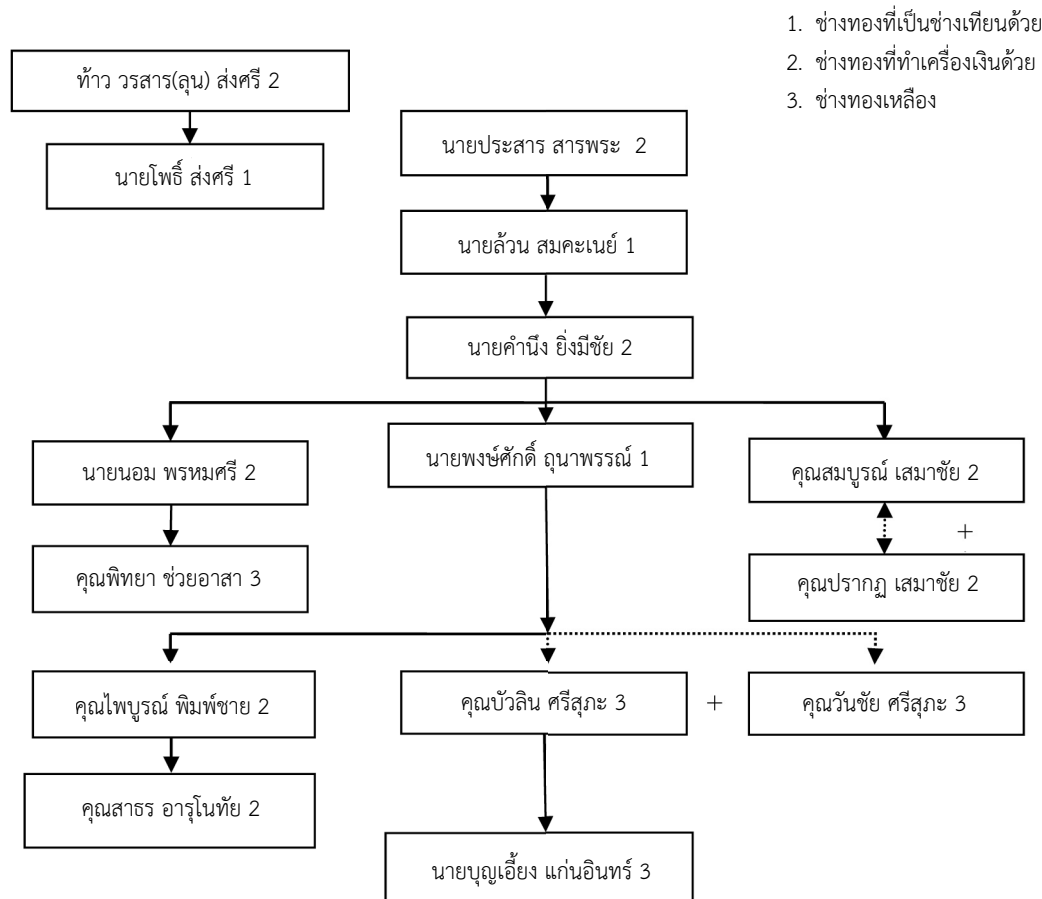
ทีมวิจัยได้ลงมือทำการเก็บบันทึกข้อมูลงานทองโบราณที่ยังคงหลงเหลือในลักษณะรูปภาพ ชิ้นงานชำรุด และจากการบอกเล่าจากตัวช่างเอง ทีมวิจัยได้มีการแยกประเภทด้วยกัน 2 แบบคือ ชื่อรูปแบบ เช่น ทับทรวงสมอ สังวาลดอกจอก และ ชื่อเทคนิค เช่น งานกระเปาะ งานขุด งานยอด ข้อมูลชิ้นงานทองโบราณที่พบส่วนมากจะมีลักษณะการฝังเพชรซีกแบบรองซัดสีดำ ในอดีตการรองซัดจะใช้ใส่ถ่านรองกันก่อนฝังเพชรในปัจจุบันได้เปลี่ยนมาใช้ ขี้เถ้าสีดำจากการหลอมทอง

ในสมัยก่อนช่างทองเมืองอุบล ได้มีการถ่ายทอดความรู้ให้กับบุตรของตนเองมากที่สุด รองลงมาได้แก่หลาน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเครือญาติหรือลูกพี่ลูกน้องกัน เนื่องจากทองคำเป็นวัสดุมีราคาสูง ครูช่างจึงต้องสอนผู้ที่ไวใจได้เท่านั้น เมื่อครูช่างรับสอนบุคคลใดแล้ว ก็จะฝึกหัดในขั้นตอนพื้นฐาน โดยเริ่มจากฝึกการควบคุมไฟ หลอมเงิน ตีแผ่นเงิน เป็นลำดับขั้นตอน ขึ้นอยู่กับความยากง่ายของแต่ละงานทอง

4.2 ช่างทองเมืองอุบล

จากการสัมภาษณ์เจาะลึกและสำรวจจากกลุ่มช่างทองที่ยังมีชีวิตและยังผลิตงานทองโบราณมาถึงปัจจุบันสามารถที่จะจำแนกสาแหรกของสายตระกูลช่างทองได้ดังนี้

4.2.1 สายตระกูลช่างทองโบราณเมืองอุบล แบ่งออกได้ ดังต่อไปนี้

1. ช่างทองที่เป็นช่างเทียนด้วย
2. ช่างทองที่ทำเครื่องเงินด้วย
3. ช่างทองเหลือง

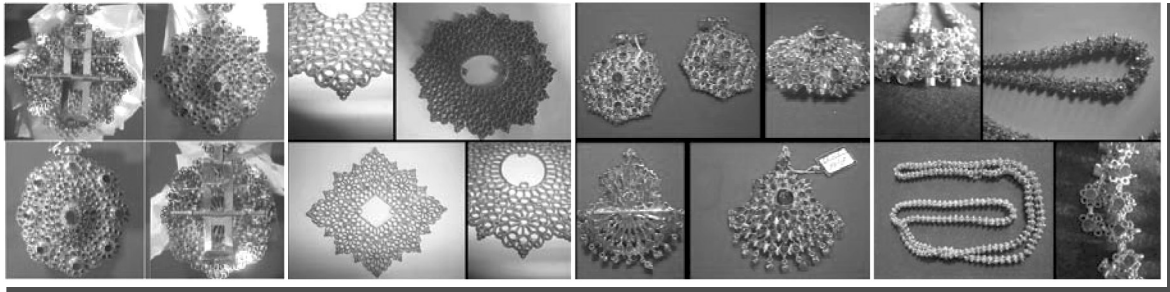
แผนภูมิที่ 1 สายตระกูลช่างทองในจังหวัดอุบลราชธานี

หมายเหตุ ชื่อของช่างในแนวนอน แถวเดียวกันของแผนภูมิ แสดงว่าเป็นช่างรุ่นเดียวกัน หรืออยู่ในช่วงเวลาเดียวกัน

4.3 ข้อมูลพื้นฐานงานทองรูปพรรณโบราณเมืองอุบล

จากการลงพื้นที่เก็บข้อมูลงานทองโบราณ (สมัย พ.ศ.2500) งานทองรูปพรรณโบราณเมืองอุบลส่วนมากจะ

มีลักษณะการฝังเพชรซีกแบบรองซัดสีดำ ในอดีตการรองซัดจะใช้ไม้ถ่านรองกันก่อนฝังเพชรในปัจจุบันได้เปลี่ยนมาใช้ ขี้เถ้าสีดำจากการหลอมทอง

ภาพที่ 1 งานเครื่องประดับของช่างทองเมืองอุบล

5. การพัฒนาออกแบบผลิตภัณฑ์งานทองโบราณร่วมสมัย

จากผลการศึกษาเบื้องต้นที่ทีมวิจัยได้นำข้อมูลมารวบรวม วิเคราะห์เพื่อการพัฒนาเครื่องประดับทองโบราณเมืองอุบล ด้วยกระบวนการการวิจัยแบบมีส่วนร่วม ได้ดังนี้

5.1 การเพิ่มศักยภาพให้กับกลุ่มช่างทอง

จากการสัมภาษณ์พบว่า กลุ่มช่างทอง ยังขาดความพร้อมในเรื่องของการออกแบบ ทีมวิจัยได้ข้อสรุปร่วมกันว่าต้องหาแนวทางเพิ่มศักยภาพในการฟื้นฟูภูมิปัญญางานทองโบราณเมืองอุบลเพื่อพัฒนางานทองร่วมสมัยขึ้นจึงได้ดำเนินการ ดังนี้

5.1.1 การนำข้อมูลงานทองโบราณในพระบรมมหาราชวังมาเปรียบเทียบกับงานทองโบราณเมืองอุบล

จากการนำวิจัยหลักได้ศึกษาพบว่า ลักษณะของงานทองโบราณในพระบรมมหาราชวังมีเทคนิค ความวิจิตร ประณีต สะอาดอ่อน ซึ่งแตกต่างของงานทองในพื้นที่ในจังหวัดอุบลราชธานี ส่งผลให้ทีมวิจัยเกิดความต้องการที่จะพัฒนาฝีมือของตน โดยเฉพาะการออกแบบและกรรมวิธีการขึ้นตัวเรือนงานทองโบราณ

ภาพที่ 2 สืบหาข้อมูลประวัติงานทองโบราณในวัง และข้อมูลการออกแบบงานทองโบราณ

5.1.2 การเปิดเวทีเสวนาแลกเปลี่ยนข้อมูล

ระหว่างผู้บริโภครกับช่างทอง เพื่อให้เห็นถึงแนวทางการความต้องการของกลุ่มผู้บริโภครอยากเห็นรูปแบบงานทองโบราณให้อยู่ในรูปแบบลักษณะที่น่าสวมใส่มีความร่วมสมัยมากยิ่งขึ้นแต่ยังคงรักษาความ

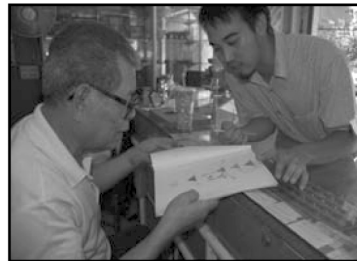
เป็นเอกลักษณ์ของงานทองเมืองอุบล ส่งผลให้กลุ่มช่างทองเกิดความตระหนักในการค้นหาความเป็นตัวตนที่เป็นเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ในท้องถิ่น

ภาพที่ 3 เปิดเวทีเสวนาค้นข้อมูลงานทองให้แก่ช่างทองฯและบุคคลทั่วไปที่สนใจงานทองฯ

5.1.3 ด้านเพิ่มทักษะการออกแบบ จากการร่วมกันวิเคราะห์ข้อมูลในข้างต้น กลุ่มช่างทองโบราณมีจุดอ่อนในเรื่องของการวาดรูปสเก็ตช์ออกแบบเครื่องประดับ ทีมวิจัยซึ่งได้ดำเนินการเริ่มจากการเขียนตามจินตนาการของกลุ่มช่างเป็นตัวหนังสือ มา

ให้ผู้วิจัยวาดสเก็ตช์ให้ แล้วนำกลับไปให้กลุ่มช่างดูแล้วก็ปรับมาให้ตรงตามจินตนาการอีกครั้งหนึ่ง และกลุ่มช่างก็นำกลับไปลอกลายทับลายเส้น เพื่อฝึกมือในการวาดลาย ซึ่งต้องใช้ความพยายามและฝึกฝนซ้ำๆหลายครั้ง จึงจะเกิดความชำนาญ

ภาพที่ 4 แบ่งหน้าที่กันออกแบบงานทองโบราณ

5.1.4 ด้านการพัฒนา ฝีมือ ทีมวิจัยและกลุ่มช่างทองได้ลงมือปฏิบัติการในการผลิตชิ้นงานทองรูปพรรณต่างๆ ที่ได้ร่วมกันออกแบบงานทองร่วมสมัย ด้วยกรรมวิธีเทคนิคการ

ขึ้นตัวเรือนงานทองและทดลองเทคนิคใหม่ในการเชื่อมประกอบชิ้นงานทอง

ภาพที่ 5 ทดลองการขึ้นตัวเรือนเครื่องประดับ

5.2 การออกแบบงานทองร่วมสมัย

ผลจากการทำวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยได้มีการกำหนดกรอบแนวคิดด้านการออกแบบเครื่องประดับ เมื่อนำมาวิเคราะห์ โดยแบ่งกรอบแนวคิดออกเป็นสองด้าน ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

5.2.1 แนวคิดในการออกแบบงานทองร่วมสมัย

การออกแบบงานทองโบราณสู่งานทองร่วมสมัย โดยการวิเคราะห์พัฒนารูปแบบศิลปะงานทองต่างๆ ผ่านศิลปวัฒนธรรมประเพณี และ วิธีการดำรงชีวิตในท้องถิ่น

5.2.2 ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการออกแบบงานทองร่วมสมัย กฎเกณฑ์และหลักความจริงในการออกแบบชิ้นตัวเรือน

พิจารณาความสัมพันธ์ของแบบความเป็นไปได้ใน เทคนิคต่างๆ การทำอะไหล่ ขนาด ความสมดุล การประกอบการเชื่อมต่อ ชัดแต่งตัวเรือน เปรียบเทียบงานเครื่องประดับในลักษณะเดียวกัน เพื่อหาข้อดีข้อเสียในรูปแบบต่างๆ

5.3 ผลงานการออกแบบ

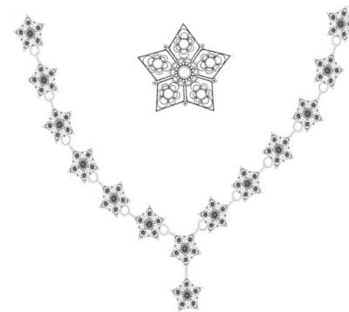
จากการร่วมกันออกแบบเครื่องประดับจากภาพแบบร่างโครงสร้างใหญ่ วิเคราะห์ถึงเรื่องรูปแบบ ความน่าจะเป็นไปได้ในการทำเครื่องประดับ รวมถึงเทคนิค รายละเอียดต่างๆ จึงได้คัดเลือกเครื่องประดับ มา 5 ชิ้น

แบบสเก็ตช์ที่ 1 ดอกจอก

เครื่องประดับชนิดนี้ ได้รับแรงบันดาลใจมาจากดอกจอก เป็นลวดลายเครื่องประดับสมัยโบราณของเมืองอุบลราชธานีซึ่งช่างทองมีความสามารถในการผลิตลวดลายนี้ได้สวยที่สุดและคนอุบลนิยมสวมใส่มากที่สุด ผู้วิจัยได้นำลวดลายที่ยังคงเป็นเอกลักษณ์อยู่นั้น มาออกแบบ

เชืตนประกอบไปด้วย

สร้อยคอ

ภาพที่ 6 แบบสเก็ตช์ที่ 1 ดอกจอก

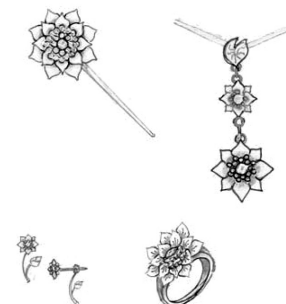
แบบสเก็ตช์ที่ 2 ดอกบัวเมืองอุบล

เครื่องประดับชุดนี้ ได้แรงบันดาลใจมาจากดอกบัวปทุมที่เป็นสัญลักษณ์ของจังหวัดอุบลราชธานีเป็นคำขวัญของจังหวัดอุบลราชธานี นอกจาก ดอกบัว เป็นสัญลักษณ์ที่บ่งบอกถึงการกราบไหว้บูชาของศาสนาพุทธแล้ว คำว่า ดอกบัว มีความหมายรวมถึง ความสวยงามของเมืองอุบลอีกด้วย

เชืตนประกอบไปด้วย

1 ปิ่นปักผม 2 ต่างหู

3 แหวน 4 จี๋คอ

ภาพที่ 7 แบบสเก็ตช์ที่ 2 ดอกบัวเมืองอุบล

แบบสเก็ตช์ที่ 3 ความศรัทธา บูชา

งานชิ้นนี้ได้แรงบันดาลใจ มาจากพระพุทธรูปไม้แกะสลักในสมัยก่อน ส่วนใหญ่คนอีสานมักนิยมแกะสลักด้วยไม้ มีค่าและหายาก เพื่อเคารพและสักการะบูชา ผู้วิจัยจึงได้นำมาดัดแปลงเป็นเครื่องประดับเนื้อสีทองและสีของไม้เป็นสีที่มีความสวยงาม นำดัดแปลงรวบรวมแล้ว เครื่องประดับมีความโดดเด่นมากขึ้นและเป็นการเพิ่มมูลค่าทางจิตใจให้แก่ผู้สวมใส่ได้อีกด้วย

เชืตนประกอบไปด้วย

1 กำไลข้อมือ

2 ต่างหู 3 แหวน

ภาพที่ 8 แบบสเก็ตช์ที่ 3 ความศรัทธา บูชา

แบบสเก็ตที่ 4 ลำน้ำมูล

งานชิ้นนี้ได้แรงบันดาลใจจากลำน้ำมูลที่มีลักษณะ เป็นรูปทรงโค้งสลับกันไปมาซึ่งแสดงถึงความเคลื่อนไหวของน้ำไหล ซึ่งนำเอาดอกจอกไหลมา ตามมาด้วยในยามเย็นแสงอาทิตย์ กระทับกับผิวดอกจอกทำให้เป็นแสงระยิบระยับ

เชืตนี้ประกอบไปด้วย

1. สร้อยข้อมือ
2. ต่างหู
3. แหวน

ภาพที่ 9 แบบสเก็ตที่ 4 ลำน้ำมูล

แบบสเก็ตที่ 5 ลายโบราณ

งานชิ้นนี้เป็นการเลียนแบบลวดลายกระจังตาอ้อยของไทยที่ ดัดทอนมาจากทับทรวง มีลักษณะของงานทองฝังเพชรซึ่ง เป็นเอกลักษณ์ ทางเทคนิค รูปทรงมีลักษณะเฉพาะของช่างทองเมืองอุบล

เชืตนี้ประกอบไปด้วย

1. จี้คอ
2. ต่างหู
3. แหวน

ภาพที่ 10 แบบสเก็ตที่ 5 ลายโบราณ

5.4 วิธีการทำทองรูปพรรณ

จากการสำรวจความพึงพอใจของผู้บริโภค ผลปรากฏว่าเชืตที่ได้รับการโหวตให้คะแนนมากที่สุดคือ แบบสเก็ตที่

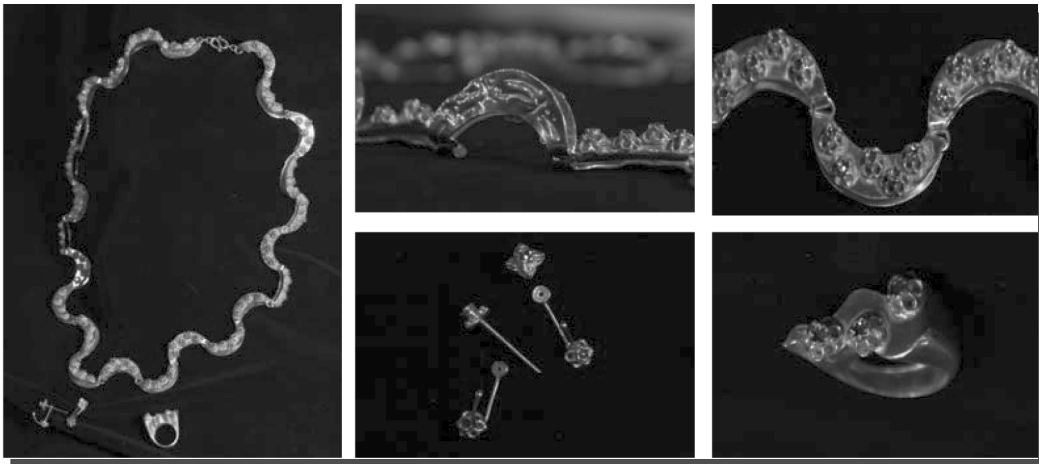
4 ลำน้ำมูล และแบบสเก็ตที่ 5 ลายโบราณ ทีมวิจัยได้นำข้อมูลและแบบสเก็ตที่ได้รับการคัดเลือกที่สร้างจากแรงบันดาลใจมาพัฒนาเพื่อผลิตเป็นชิ้นงานจริง

ภาพที่ 11 การทำชิ้นงานจริง

5.5 ชิ้นงานทองสมบุรณ์

เครื่องประดับแบบที่ 1 ลำน้ำมูล ประกอบไปด้วย สร้อยคอ ต่างหู และแหวน

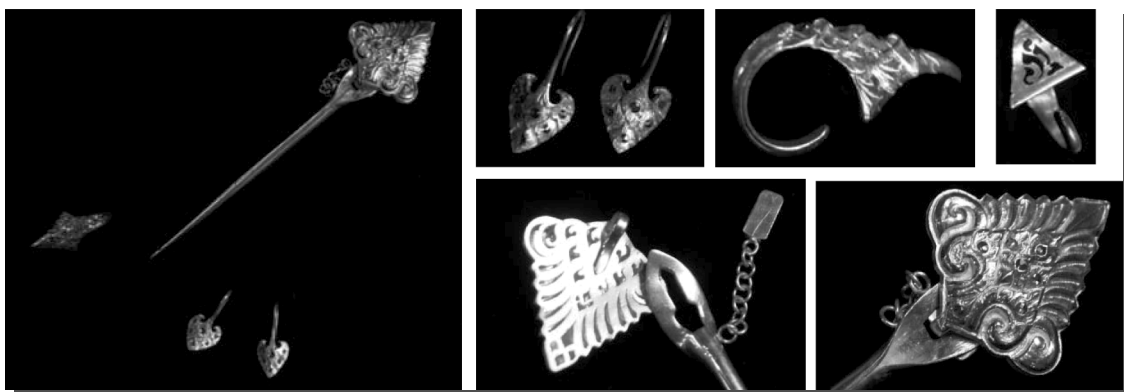
ภาพที่ 12 ผลงานชิ้นงานทองสมบุรณ์ แบบที่ 1 ลำน้ำมูล

สรุปผลการวิเคราะห์เครื่องประดับชุดลำน้ำมูล พบว่า ชิ้นงานในช่างต้นประยุกต์ใช้งานทองร่วมสมัยถึง 75% โดยมีการผสมผสานลวดลายและเทคนิคการทำงานทองโบราณเพียง 25% จะสังเกตเห็นว่าเครื่องมือที่ใช้ในการผลิตชิ้นงานนั้นเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการผลิตงานทองร่วมสมัย เซ็ตนี้ทั้งหมดเป็นเครื่องมือที่ใช้กับงาน

ทองร่วมสมัยในยุคปัจจุบัน แสดงให้เห็นว่าเครื่องมือที่ใช้ในงานทองร่วมสมัยสามารถปรับใช้ในการผลิตชิ้นงานทั้งในส่วนของรูปแบบและลวดลายของงานทองโบราณได้อย่างลงตัว

เครื่องประดับแบบที่ 2 ลายโบราณ

ประกอบไปด้วย จี้คอ ด้ามปิ่น ต่างหู แหวน

ภาพที่ 13 ผลงานชิ้นงานทองสมบุรณ์ แบบที่ 2 ลายโบราณ

สรุปผลการวิเคราะห์การประยุกต์ชิ้นงานเครื่องประดับลายโบราณ พบว่า ชิ้นงานในช่างต้นใช้ลวดลายของงานทองโบราณ 75% มีการผสมผสานรูปแบบและเครื่องมือที่ใช้นั้นเป็นแบบผสมผสานงานทองร่วมสมัย 25% เข้าด้วยกัน แต่เทคนิคที่ใช้ในการผลิตชิ้นงานนั้นเป็นเทคนิคการผลิตงานทองโบราณทั้งหมด แสดงให้เห็นว่าปัจจุบันเครื่องมือที่ใช้ในการผลิตงานทองร่วมสมัยและเครื่องมือที่

ใช้ในการผลิตงานทองโบราณสามารถนำมาใช้งานร่วมกันได้ รวมทั้งสามารถรองรับเทคนิคและวิธีการดั้งเดิมตลอดจนการผลิตชิ้นงานที่มีรูปแบบและลวดลายดั้งเดิมได้ ฉะนั้นการที่จะนำรูปแบบและลวดลายดั้งเดิมกลับมาประยุกต์ใช้อีกครั้งจึงไม่มีอุปสรรค ด้านเครื่องมือและอุปกรณ์ในการผลิตชิ้นงาน

6. ข้อเสนอแนะ

6.1 ข้อเสนอแนะต่อกลุ่มช่างทอง

ตลอดระยะเวลาของการทำงานวิจัย ได้มีการพัฒนาทักษะ ความรู้ เทคนิคเชิงช่างต่างๆ ซึ่งจำเป็นที่จะต้องฝึกฝน คิดค้น หาเทคนิค ลวดลายใหม่ๆ เพื่อให้เป็นทางเลือกกับผู้บริโภค และควรมีการพบปะสร้างความสัมพันธ์ช่วยเหลือกันและสร้างอำนาจต่อรองกับกลุ่มพ่อค้าคนกลางเช่นร้านจำหน่ายทองรูปพรรณ และผู้บริโภคที่ชอบกดราคาช่าง อย่างไม่เป็นธรรม

6.2 ข้อเสนอแนะต่อหน่วยงาน

สถาบัน หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับวงการศิลปวัฒนธรรม และหน่วยงานที่ทำงานด้านพัฒนาฝีมือแรงงาน ควรจะให้ความสำคัญกับการฝึกอบรม การศึกษา จัดการความรู้ การวิจัย ถึงวิธีการ ขั้นตอน เทคนิคในการทำงานทองโบราณแต่ละชนิดไม่ว่าจะเป็น จี๋ สร้อย กำไล ต่างหู แหวน ฯลฯ เพื่อให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านทองโบราณของจังหวัดอุบลราชธานีได้มีการ สืบทอด และมีการดำเนินการผลิต พัฒนางานทองโบราณไม่ให้สูญหาย และสูญเสียทรัพยากรกลุ่มช่างที่มีค่าพร้อมวิทยากร ความสามารถต่างๆ ซึ่งเป็นความรู้ที่ฝังลึกในตัวคนที่ต้องการการจัดการที่เป็นระบบ

7. กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยฉบับนี้เต็มไปด้วยความตั้งใจ มุ่งมั่น อดทนหมั่นเพียร เฝ้าติดตามจนประสบผลสำเร็จ เป็นงานวิจัย โครงการค้นคว้า การผลิตเครื่องประดับทองโบราณเมืองอุบลเพื่อการอนุรักษ์ และพัฒนาการออกแบบด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน และเป็นก้าวแรกที้นำไปสู่ความหวังว่างานทองโบราณเมืองอุบลราชธานีจะมีชื่อเสียงและได้รับความนิยมอีกครั้ง

ความสำเร็จของงานวิจัยในวันนี้ ข้าพเจ้าได้รับการสนับสนุนจาก สำนักกองทุนสนับสนุนการวิจัยเพื่อท้องถิ่น (สกว.) และมหาวิทยาลัยอุบลราชธานี โดยการเปิดโอกาสให้นักวิจัยสร้างผลงานวิจัยคืนสู่ชุมชนให้กับกลุ่มช่างทองโบราณ ดร.กัญญา จิงวิมุตพันธ์ อาจารย์กาญจนา ทองทั่ว อาจารย์ปัญญา แพงเหล่า ดร.สิทธิชัย สมานชาติ อาจารย์แสน ศรีสุโร ที่คอยให้คำแนะนำปรึกษาดูแลโครงการมาโดยตลอด รวมไปถึง กาญจนากิเชก วิทยาลัยช่างทองหลวง อาจารย์สุธิเมธ ศรีสะอาด อาจารย์นิพนธ์ ยอดคำปัน และช่างทองทำงานโบราณทุกท่าน ที่คอยให้ความรู้ทางเฉพาะด้านเทคนิคการผลิตชิ้นตัวเรือนเครื่องประดับโดยมิได้หวงวิชาความรู้ ตลอดจนทีมวิจัย นางสาวสุวิษา ผิวทอง นางพัชรดา ปรีเปรม ที่คอยช่วยเหลือดูแลให้กำลังใจ ร่วมกันฝ่าฟันอุปสรรคอยู่ห่างๆจนทำให้โครงการนี้บรรลุวัตถุประสงค์ดังที่คาดหวังไว้

ท้ายที่สุด หวังเป็นอย่างยิ่งว่างานวิจัยนี้จะเป็นแนวทางที่สามารถใช้ประโยชน์ในการอนุรักษ์และแก้ไขปัญหาของภูมิปัญญาท้องถิ่นไม่มากนักน้อย ส่วนข้อบกพร่องต่างๆที่อาจเกิดขึ้นไม่มากนักน้อย ผู้วิจัยขอน้อมรับด้วยความยินดี

8. เอกสารอ้างอิง

- คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุในนามคณะกรรมการอำนวยการจัดงานฉลองสิริราชสมบัติครบ 60 ปี. 2549. **ช่างสิบหมู่**. กรุงเทพฯ : อมรินทร์.
- ชุมพล เดชภิมล. 2532. ศิลปะพื้นบ้านกับการดำรงชีวิต, ใน: **หนังสือเรียนวิชาส่งเสริมคุณภาพชีวิตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (วิชาเลือก)**. หน้า 12 - 19. กรุงเทพฯ : กรมการศึกษานอกโรงเรียน.
- ณัฐภัทร จันทวิช. 2525. **ศิลปวัฒนธรรมไทยเล่ม5 ศิลปวัตถุกรุงรัตนโกสินทร์**. จัดพิมพ์เนื่องในโอกาสสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ 200ปี. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- บำเพ็ญ ณ อุบล. 2535. **อุบลราชธานี 200 ปี**. กรุงเทพฯ: ชวนพิมพ์.
- ปรีชา พิณทอง. 2530. **ประวัติเมืองอุบลราชธานี**. พิมพ์ครั้งที่ 2. อุบลราชธานี: โรงพิมพ์ศิริธรรมออฟเซต.
- ประทุม ชุ่มเพ็งพันธ์. 2548. **เครื่องทองกรุงศรีอยุธยา**. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- วรรณรัตน์ ตั้งเจริญ. 2545. **การออกแบบเครื่องประดับสมัยกรุงศรีอยุธยา**. พิมพ์ครั้งที่1. กรุงเทพฯ: อีแอนด์ไอคิว.
- พิชิต เลี่ยมพิพัฒน์. 2548. **เครื่องประดับ**. พิมพ์ครั้งที่5. กรุงเทพฯ: ป.สัมพันธ์พาณิชย์.
- วัฒนะ จุฑะวิภาต. 2545. **การออกแบบเครื่องประดับ**. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วัฒนะ จุฑะวิภาต. 2545. **ศิลปหัตถกรรม ช่างทองเมืองเพชรบุรี**. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศูนย์ประสานงานพัฒนาชนบทจังหวัดอุบลราชธานี. 2531. **แผนพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จังหวัดอุบลราชธานี**. สำนักงานจังหวัดอุบลราชธานี 44 หน้าอัดสำเนา.
- สมาคมผู้ค้าอัญมณีและเครื่องประดับ. 2541. **การผลิตตัวเรือนเครื่องประดับอัญมณีสาขาวัสดุศาสตร์**. กรุงเทพฯ: สมาคมผู้ค้าอัญมณีและเครื่องประดับแห่งประเทศไทย.

- สุภาวี ศิรินคราภรณ์. 2549. 6 ทศวรรษครองราชย์. คณาจารย์
ประจำคณะมัณฑนศิลป์. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- สุภัทรดิศ ดิศกุล. ม.จ. 2549. ประวัติศาสตร์ศิลปะประเทศไทยใกล้เคียง.
พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: มติชน.
- สุนทร ชูตินธรรานนท์และคณะ. 2543. เครื่องทองกรุงศรีอยุธยา...
อมตะศิลป์แผ่นดินสยาม. กรุงเทพฯ: อมรินทร์.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. 2550. รายงานการวิจัยเรื่อง
ภูมิปัญญาไทยกับการส่งเสริมการเรียนรู้และ การสร้าง
อาชีพ: กรุงเทพฯ. โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่ง
ประเทศไทย.
- สำนักงานศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย. 2547. ศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย
สำนักงานศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย. ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ:
สำนักงานศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย.
- อาวุธ เงินชูกลิ่นและคณะ. 2542. งานช่างศิลปกรรมในท้องถิ่น.
กรุงเทพฯ: บริษัทประชาชน.
- เอกวิทย์ ณ ถลาง. 2540. ภูมิปัญญาชาวบ้านสี่ภูมิภาค: วิถีชีวิต
และกระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้านไทย: นนทบุรี
โครงการกิตติเมธี สาขาวิชาศึกษาศาสตร์.